

Příběh fotografa

Člověk narozený v Českém Krumlově je zřejmě předurčený k tomu, aby vnímal svět citlivěji, říkal jsem si v duchu, když jsem se proplétal krumlovskými uličkami za fotografem, který s tímto podivuhodným městem spojil svůj život. Lístek, který jsem psal na adresu "Švermova" vůbec nedorazil, a proto moje první návštěva pro starého pána byla překvapením. Ovocné stromy na zahradě jedné z hlavních ulic skrývají pohled, který již v Čechách nenalezneme: nad přízemím domu se totiž klene prosklená konstrukce fotografického ateliéru. Celý dům roku 1905 nechal postavit Josef Seidel, fotograf, jehož jméno se pro Šumavu stalo pojmem. Stojím před jeho synem. Je-li tvář odrazem života duše, tato značí optimismus, vitalitu a cosi, co nemohu označit jinak než "smír". To slovo související s výrazem "mír" mi totiž několikrát přišlo na mysl, když jsem naslouchal vyprávění o životě dvou fotografů, otce a syna. Na domě je stará cedulka s původním názvem ulice - Linecká. S názvem, k němuž se dnešní čas zase vrátil. Ač německy psaná, přečkala tu několik desetiletí.

Co tedy všechno vím o generaci Seidelů: Josef Seidel se narodil 2. října 1859 v obci Hasel u Děčína v rodině brusiče skla. Vyučil se fotografem a na vandru putoval po celé monarchii. V roce 1888 zakotvil nakonec jako obchodní vedoucí ateliéru Gottfrieda Zimmera v Českém Krumlově a roku 1890 firmu převzal. Běžná věc, podobných fotografů byly v Čechách a na Moravě stovky. Věnoval se především portrétování. Jeho zálibou se ovšem staly fotografické výjíždky na Šumavu, kterou důkladně poznal. Od roku 1910 fotografoval také barevně. V barevné fotografii s ním mohl soupeřit krumlovský rodák František Šmirous. Některé jejich záběry si jsou velmi podobné a docela dobře si můžeme představit, jak syn významného českého krumlovského advokáta a mecenáše umělců chodí na fotografické vycházky s nejvýznamnějším místním fotografem. Josef Seidel vydal množství pohlednic, z nichž se dodnes čerpá.

Procházím ateliérem. Pro milovníka fotografie jsou to téměř posvátné chvíle. V hlavě se mi honí desítky dotazů, ale mlčím, protože slova se mi kdesi zadržávají. Fotografovalo se tu čtyřicet pět let a skoro stejnou dobu se tu po stěnách usazuje prach, který se už nemusí utírat. Ateliér je přeplněn věcmi všeho druhu. Při stěnách jsou regály a v nich krabičky s negativy. Mezi německými popiskami čtu také "Česká Schule".

Temná komora. Dodnes se tu vyvolává a zvětšuje. V bizarní směsici se tu mísí nové pomůcky s přístroji starými víc než padesát let. Lampu pro celkové osvětlení používal ještě Josef Seidel. Je to úžasné a absurdní zároveň.

"Když tam může jen na chvíli být, je šťastný...", zní mi hlas paní Seidelové.

Co všechno se přečte ve zdech prosycených pachem ustalovače? Láska k fotografii, posedlost, úcta k řemeslu otce?

”Když se nedávno vrátil po dvou měsících z nemocnice, hned šel dělat fotky”, prozradila fotografova choť.

”Když mám někdy sen, tak jen o fotografii...” V temnici je i stará ateliérová komora s impozantním měchem. Pan Seidel ochotně pózuje. “Tak jo”, říká v přestávkách mezi záběry.

”Celý závod byl rozdělen na tři oddělení, jimž jsme říkali portrétní, amatérské a pohlednicové. Portrétní - to byly hlavně svatby a legitimace, pro amatéry se vyvolávaly a zvětšovaly jejich filmy a v pohlednicovém se vyráběly pohlednice z území od Jindřichova Hradce po Železnou Rudu. Bylo jich asi 7 000 desek. V terénu tatínek pracoval fotokomorou 13 x 18 a 10 x 15. Tatínek měl první motocykl v Českém Krumlově... Jednou se mu motocykl porouchal a šel až z Prachatic do Krumlova pěšky.”

”Manžel původně nechtěl být fotografem. Chtěl jít na učitelský ústav. Po maturitě poznal, že tatínek nemá nástupce a tři roky se učil v ateliéru.”

”Tatínek byl dost přísný. Nebyl spokojený s portréty v ateliéru, ale z krajinek měl radost.”

”Otec zemřel náhle a byl tu zavedený solidní závod...”

Jako mosaika se mi skládá vyprávění manželů Seidelových. Po smrti otce 21. října 1935 převzal sedmadvacetiletý František závod i s jeho 11 zaměstnanci. Žil s maminkou, dřel 12-16 hodin denně. To bývalo normální.

”Jak jste se seznámili?”, ptám se paní Seidelové.

”Známe se od roku 1918. Pocházím z Pohůrky u Českých Budějovic, odkud pocházela i manželova maminka.”

Vyprávějí o podniku. Především u pana Seidela je patrné, že čeština není jeho mateřským jazykem, zejména slovní zásoba a přirovnání nejsou tak bohaté a květnaté. Mezi sebou mluví německy. O Češích mluví jako “naši”, Němci jsou Němci.

”Každý tu uměl německy i česky. A potom najednou: ty jsi Němec a ty jsi Čech a od té doby to není ono.”

Chci ještě více přiblížit onu dobu, znát jejich názory, zážitky.

”Hodně vinen je rádio, lidi byli špatně informovaný”, rozhazuje rukama pan Seidel a pokračuje o Henleinovi a Hitlerovi, který lidi zhloupnul. Šumava byla chudá, slibovala se práce. “Maminka všechno věděla rok předem. Ten Hitler vede německý národ do války, říkala.” Mnoho lidí chodilo na práci do Bavorska. Dodnes nezapoměl na otřesnou příhodu, jak matka na kolenou prosila syna, který přišel z Bavorska, aby jí dal peníze pro rodinu, která na ně čeká. Plakala, na kolenou za ním šla... “Chtěl jsem zasáhnout, ale nějaký Němec mne odstrčil...”

Josef Seidel byl přesvědčený sociální demokrat a své tři syny vychovával v demokratickém duchu. Když nacisté opanovali Krumlov, nelze se divit, že se František Seidel dostal do konfliktu s novou mocí. Těžko se o tom vypráví. Po jakémsi incidentu kvůli prodeji pohlednic, kdy jej prý z vojenského velitelství doslova vykopli, přišel za dva týdny povolávací rozkaz. Záložní důstojníci museli však být nejprve přeškoleni. V průběhu přeškolení došlo k dalšímu incidentu a tak jednou zrána přišli tři páni od gestapa; “originál zatykač tu ještě mám”. Kvůli vyvolávání “defé-

tistických nálad mezi obyvatelstvem” byl František Seidel převezen do Lince, kde byl vězněn skoro půl roku. Měl být dopraven do Buchenwaldu, ale dva lidé požívající důvěry mocných se za něho zaručili a nakonec byl 13. listopadu 1939 propuštěn. Doklad o zatčení gestapem a věznění Františka Seidela zachránil před odsunem. Mohl si vybrat. Mladší bratr padl v Rusku, sourozenec dvojčce “byl odsunut”. Žije v Německu a Český Krumlov již nikdy potom nenavštívil. Paní Seidelová, tehdy ještě stále svobodná, musela také do Německa. Nechtěla tam jít.

”Víte jak nás tam vítali? My byli jako cikáni. Neumíte si představit, jaká tam byla bída. My byli s maminkou v táboře u Mnichova, měli jsme kilo chleba na týden, všude přeplněno uprchlíky, lidé chodili v dřevácích.”

”Bratr mi psal: Zůstaň doma, tady je to strašný”.

”Bída trvala asi rok, pak přišla měna a šlo to rychle nahoru”, vzpomíná paní Seidelová.

”A jak jste se dostala zpátky sem?”, ptám se nechápavě.

”Nechtěli mi tady dát povolení, abych se vrátila...”

”Já to vyběhával několik let, já byl až v Praze na ministerstvu...”

V roce 1953 (!) je konečně povoleno budoucí paní Seidelové vrátit se do rodné země. Tak 35 let po tom, co se poprvé poznali, se konečně mohou vzít. Sedm let se neviděli... Na děti už bylo pozdě.

Náš příběh o fotografovi má několik dimenzí. Vedle dimenze čistě lidské, má však i svou dimenzi národní, velmi osobitou a pro mnohé Čechy možná dosti nepochopitelnou. Pan Seidel ukazuje fotografie a říká: “To jsou Velenice, naše, české...”. Znovu, na konkrétním místě a na konkrétním osudu vnímám tu známou, leč málo chápanou pravdu, že totiž stát je společenstvím lidí, kteří tam žijí, kteří cítí, že jsou tam doma a mají k té zemi tím pádem vztah a odpovědnost. A pak vlastně úplně nezáleží, jakým jazykem spolu doma mluví... Netvrdím, že se tak pan Seidel cítí, ale znám lidi, kteří o sobě prohlašují, že jsou němečtí Češi... Vždyť to není vůbec tak složité, máme-li v sobě zakódovanou toleranci a pochopení... Každá návštěva u pana Seidela bylo pro mne trochu lekcí, trochu vzpruhou i lékem.

Ale náš příběh má ještě další peripetie, další dimenzi. František Seidel byl živnostník a nová česká moc neměla ráda živnostníky. V srpnu 1949 jej navštěvují pánové od ministerstva informací a osvěty a zabavují “5 249 ks negativů ve 340 krabičkách”, jak si můžeme přečíst na zabavovacím protokolu. Životní dílo otce a syna Seidelových odváží auto kamsi do Prahy, včetně knih se soupisem. Díky důkladnosti evidence odvezli vše, co bylo zrovna v ateliéru. Nezajímaly je portréty, ty tam dodnes zůstaly...

”Slyšeli jsme, že negativy odvezli kamsi na dvůr a tam na ně přšlo.”

Pátral jsem po osudu tisíců záběrů na končiny, z nichž mnohé dnes vypadají úplně jinak a jejichž staré názvy se zapoměly. Negativy zřejmě odvezly do tehdejšího Orbisu, kde měl vzniknout jakýsi jednotný archív pohlednic. Zlomek z těchto negativů přišel později do Státního ústavu památkové péče na Pohořelci. Nebyl to první exodus tohoto druhu, na přelomu čtyřicátých a padesátých let bylo přímo mánií ničit staré fotografické archívy. Důvodem byl někdy strach nových otců města z kompromitujících snímků z doby okupace, dalším důvodem bylo progra-

mové ničení všeho starého, buržoazního, co páchlo starými časy, dalším osobní pomsta fotografům pramenící ze závisti... Kdosi cítil, ale vskutku jen podvědomě, že fotografie jsou paměť, paměť národa, rodiny, města, regionu. A paměť bylo třeba systematicky mazat. Obvykle se to řešilo příkazem k vystěhování, které bylo tak náhlé, že se archiv nemohl zachránit. Spíše výjimečně putovala část negativů do nějaké instituce. Skleněné negativy se zakopávaly v parku, nosily v putnách na skládku, vyhazovaly z oken, jejich sklo se používalo k výrobě zrcátek.

Vím, že se zničilo tolik, že mluvit o fotografiích se jeví jako nadbytečné. Ano, jistě. Jenže ani dnes není všude a na všech úrovních zřejmé, že také fotografie jsou součástí národní kultury, že fotografie jsou tak křehké a citlivé na uchování, že vyžadují zvláštní péči. Zeptejte se muzejníků a archivářů, jak jsou uloženy jejich fotografické sbírky, jaký je problém umístit pozůstalost po zesnulém významném fotografovi. Ve vztahu k fotografickému dědictví předků nejsme věru o moc dál, než před dvaceti třiceti lety... A není to zdaleka otázka peněz, prostoru, atd., ale mnohdy jen jisté osvěcenosti, znalosti a dobré vůle...

Hledím do tváří manželů Seidelových, přemýšlím, kde všude mám jejich negativy hledat. Tu a tam dnes někdo vydá pohlednici se záběrem Josefa i Františka Seidela. Taková už je povaha fotografie, staré pohlednice, jež byly mnohdy originálními kopiemi a nikoli tisky, se dobře dají reprodukovat. Činí se tak u nás i u sousedů. Ale o tom pan Seidel nemluví. Je možná i rád, že fotografie Seidelů jsou mezi lidmi. Z hlediska autorských práv tu ovšem není úplně všechno v pořádku a nějaký peníz na opravu střechy ateliéru by pomohl, myslím si. Koneckonců tento ateliér není jen jedinečný, je i jediný. Je také součástí onoho takzvaného národního kulturního dědictví...

Není tento příběh až moc obyčejný? Při našich starostech, kdy hranice pukají a kdy ke každodennímu rituálu televize náleží ukazovat zmučená těla našich bližních? Ptám se sám sebe, mám-li to všechno sepsat, podělit se o to, co vidím a cítím, co mi také není lhostejné..? Co je tu typické a co zvláštní?, bloumám domem, kde se čas zastavil.

Procházím tou unikátní památkou, fotografuji zdejší neskutečná zátiší, ta náhodná setkání fotografické svorky s umělou květinou.., nasávám bizarní atmosféru těchto míst. V chaosu bezpočtu věcí je stále ještě jistý řád. Jsou tu ještě svínutá stará pozadí, leč ztrouchnivělá, jsou tu stará křesla, je tu ještě "kopfhalter", nástroj, který prostě nemá český termín a jemuž se ve fotografickém slengu říkalo "hlavodržka" - sloužil totiž k přidržení hlav portrétovaných, jsou tu ještě stará americká kamna, stojany, satinýrka... Kdosi najednou před hodně dávnou dobou tu přestal fotografovat. Jen temná komora žije dosud. Sama stavba je fascinující technickou památkou. Jinou podobnou ze stejné doby v Čechách neznám.

Náš příběh tak má další dimenzi - čtvrtou, takřkajíc časoprostorovou i tu věčnou, nadčasovou. Co dál?

Zanechávám snění i chmurných obav a vracím se zpátky shůry ateliéru do kuchyně v přízemí. Na dvorku kvokají slepice, hodiny nesmírně nahlas vyrušují. Připadám si docela bezmocný, a proto začínám psát. Téměř cítím, jak dům dýchá.

Je v něm zaklet jeden lidský osud, osud dvou manželů, osud fotografa, osud tak typický pro tento prostor a náš čas.

”Ne, nepište o mně. Já nejsem zajímavý. My chceme mít už klid”.

Pavel Scheufler

Publikováno v Lidových novinách 11. prosince 1992